

РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

DEVELOPMENT OF UKRAINE'S ECONOMY IN CONDITIONS OF WORLD GLOBALIZATION PROCESSES

У статті аналізуються позитивні та негативні аспекти впливу світових інтеграційних процесів на економічний розвиток України, наводяться причини їхнього виникнення та обґрунтовуються пріоритети зовнішньоекономічної політики в умовах глобалізації.

Ключові слова: *глобалізація, передумови, стратегія, пріоритети, інтернаціоналізація, світове господарство, загроза, прямі іноземні інвестиції.*

The positive and negative aspects of influencing of world integration processes on economic development of Ukraine are analysed , the reasons of their origin are pointed and priorities of external economic policy in the conditions of globalization are grounded in the article.

Key words: *globalization, pre-conditions, strategy, priorities, internationalization, world economy, threat, direct foreign investments.*

Вступ. Глобалізація, що стала можливою завдяки швидкому прогресу телекомунікацій, комп'ютеризації і транспорту, є в даний час вирішальним чинником економічних стосунків між країнами, робить їх економічно залежними. Головними рушійними силами глобалізації є крупні фінансові промислові і торгівельні підприємства. США, Японія і деякі західноєвропейські країни, в яких базуються такі підприємства, стали ключовими акторами на світовій економічній арені.

Україна має безліч передумов активної присутності на світових ринках — вигідне географічне положення, значні природні і трудові ресурси, високий

науково-технічний потенціал. Тому вона може перетворитися в рівноправного економічного партнера на глобальному і регіональному рівнях за умови, що механізми управління державою проявлять свою ефективність в законодавстві, формуванні і реалізації економічної стратегії через мобілізацію всіх продуктивних можливостей [1].

Основою стратегії і тактики держави, що стала на шлях реформування своєї економіки має бути подолання застарілих стереотипів мислення і догм, заміни їх на основі нової теоретичної бази і створення прогресивних наукових концепцій.

Сучасне світове господарство характеризується об'єднанням двох протилежних тенденцій:

- перша тенденція отримує втілення в глобалізації економічної діяльності на базі принципу вільної торгівлі, лібералізації правової бази уніфікації стандартів і транснаціоналізації економічних суб'єктів;

- друга тенденція виражається в економічному протекціонізмі через введення торговельних обмежень для захисту ринку і національних виробників в "торговельних війнах" і тиску на партнерів по економічній діяльності з метою здобуття економічних переваг і можливості впливу на регулювання цін, курсів валют, умов для інвестицій.

Така внутрішня діалектика інтеграційних процесів породжує можливі загрози, які несе в собі глобалізація:

1. Перша загроза в зв'язку з глобалізацією викликана тим, що її переваги розподіляються нерівномірно. У короткостроковій перспективі, як відомо, зміни в обробній промисловості, сфері послуг призводять до того, що галузі, які отримують переваги від зовнішньої торгівлі, і галузі, пов'язані з експортом, відчують більший приплив капіталу і кваліфікованої робочої сили. У той же час ряд галузей значно програє від глобалізаційних процесів, втрачаючи свої конкурентні переваги через зростання відкритості ринку. Такі галузі змушені докладати додаткових зусиль, щоб пристосуватися до господарських умов, які

змінились не на їхню користь.

Це означає можливість відтоку капіталу і робочої сили з цих галузей, що послужить головною причиною для вживання адаптаційних заходів, пов'язаних з дуже великими витратами. Адаптаційні міри чреваті для людей втратою роботи, необхідністю пошуку іншого робочого місця, перекваліфікації, що призводить не лише до сімейних проблем, але і вимагає великих соціальних витрат, причому в короткий термін. В остаточному підсумку відбудеться перерозподіл робочої сили, але спочатку соціальні витрати будуть дуже великі [4].

2. Другою загрозою є деіндустріалізація економіки, оскільки глобальна відкритість асоціюється зі зниженням зайнятості в обробних галузях. Це нормальне явище, породжуване технологічним прогресом і економічним розвитком. Дійсно, частка обробних галузей в економіці промислово розвинутих країн різко знижується, але це зниження балансується швидким ростом питомої ваги сфери послуг, включаючи фінансовий сектор [5].

На сьогодні даний процес уже почався і це стосується не тільки змін в політиці зайнятості у вуглевидобувній, сталеливарній і суднобудівній галузях промисловості. Сьогодні вже видно, що як швидко технології, що змінюються призводять до дуже рухливих змін у практиці контрактних послуг у фінансовому секторі. Такі реалії адаптації, яка є необхідною для підвищення продуктивності в секторі послуг.

3. Третя загроза, яку несуть у собі глобалізація, пов'язана з помітним збільшенням розриву в рівнях заробітної плати кваліфікованих і менш кваліфікованих працівників, а також із зростанням безробіття серед останніх.

Це викликано тим, що конкуренція з боку трудомістких товарів, випущених у країнах з низьким рівнем заробітної плати і невисокою кваліфікацією працівників, спричиняє зниження цін на аналогічну продукцію європейських фірм і скорочення їхніх прибутків. У подібних умовах європейські компанії припиняють випуск збиткової продукції і переходять до

виробництва товарів, що вимагають використання висококваліфікованого персоналу. У результаті робітники з більш низькою кваліфікацією залишаються незатребуваними, їхні доходи падають.

4. Як четверту загрозу відзначають переведення фірмами країн з високою вартістю робочої сили частини своїх виробничих потужностей у країни з низькою оплатою праці. Експорт робочих місць може виявитися небажаним для економіки ряду держав. Однак подібна погроза не занадто небезпечна.

5. П'яту погрозу пов'язують з мобільністю робочої сили. Сьогодні багато говориться про вільний обмін товарами, послугами і капіталом і значно менше - про свободу переміщення робочої сили. Негативні наслідки її вже давно визнавали як потенційну небезпеку, а сьогодні в багатьох країнах вона вважається цілком реальною. Тому майже всі держави ввели ті чи інші форми контролю над вільним переміщенням робочої сили, тим більше що воно може здійснюватися самими різними способами.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз проблемних аспектів впливу світових інтеграційних процесів на економіку України, а також обґрунтування пріоритетів зовнішньоекономічної політики в умовах глобалізації.

Результати. На початок XXI століття почала чітко просліджуватися поляризація інтересів провідних економік світу.

Перший чинник на користь економічної поляризації і конфлікту - зростання боротьби за світові ринки. Внаслідок обмеженості внутрішнього економічного зростання і ресурсної бази уряди стикаються з проблемами підтримки співвідношення рівнів заробітної плати і інфляції, експорту і імпорту, а компанії - з пошуками додаткових джерел прибутку. Тиск цих сил на ринок посилюється тим що США хотіли б досягти зменшення негативного торгівельного сальдо і скорочення зовнішньої заборгованості при збереженні стабільності економіки країни.

Другим чинником стали швидкі темпи технологічного прогресу, особливо Японії, що вимушує інші країни використовувати протекціоністські заходи через значні витрати в гонитві за лідером.

Третій чинник, який зумовив конфлікт економічних інтересів - це швидкі темпи зростання нових індустріальних країн в Азії і стрімкий розвиток ринку Китаю, що змушує уряди вести переговори з питань патентного права, регулювання інвестицій, прав інтелектуальної власності, торгівлі послугами і так далі.

Джерелом посилення економічного змагання в світовому господарстві є також зростання ролі держави в сучасних міжнародних економічних відносинах. До нових проявів протекціонізму в світовому господарстві слід віднести послаблення основ багатобічної лібералізації закладених в Бреттон-Вудсі; регіоналізацію світової економіки ("закриття" Європи, консолідацію Південної Америки, розвиток АТР); збільшення галузевого протекціонізму; введення стратегічної торгівельної політики.

Рушійною силою розподілу сфер впливу є прямі іноземні інвестиції транснаціональних корпорацій. Тому доцільно буде розглянути питання про потоки капіталу в умовах глобалізації. Хотілося б зупинитися на двох його аспектах. По-перше, потрібно з'ясувати, чи дійсно зростаюча глобальна інтеграція ринків капіталу загрожує економічній політиці окремих країн. По-друге, існує необхідність сказати декілька слів про зв'язок між глобалізацією і можливістю фінансових криз.

Очевидно, що потоки капіталів, що спостерігаються сьогодні у світі, різко зросли протягом останніх п'ятнадцяти років. Іноземний капітал у виді прямих чи портфельних інвестицій таїть у собі визначену загрозу для національної економіки, тому що може зникнути з країни настільки ж швидко, як і з'явився. На це нарікають лідери ряду країн у різних частинах світу, відзначаючи великий збиток, нанесений відпливом притягнутого ззовні капіталу. У принципі це вільний, нічим не зв'язаний капітал.

Разом з тим якщо говорити про прямі іноземні інвестиції, то стосовно них сказане вище не цілком вірно. Вкладені гроші міцно прив'язані до місцевого господарства, їхня ліквідність незначна, їх важко вилучити і повернути в країну інвестора. Що стосується цінних паперів, то це, безсумнівно, більш вільна, рухлива форма капіталу, однак власники цінних паперів у будь-якій країні, будь то Чеська Республіка чи Малайзія, у принципі не хочуть, щоб їхній капітал був цілком вільний. Вони хочуть зробити повноцінні вкладення на відносно тривалий термін, щоб дістати гарантований прибуток. Капітал і у формі цінних паперів не можна вважати цілком вільним. Тому посилення на те, що в результаті глобалізації виникне загроза для макроекономічної політики через наявність великих мас “вільного” капіталу, навряд чи переконливі.

Треба, однак, визнати, що великомасштабні потоки капіталу зобов'язують держави дотримуватись у відомій мірі макрофінансової дисципліни. Це значить, що якщо міністри фінансів і політичні діячі якої-небудь країни розуміють, що їхня політика, наприклад, занадто ризикована чи недостатньо гнучка, загрожує стабільності національної валюти чи економіки в цілому, то вони повинні усвідомлювати, що будуть за це покарані міжнародним ринком капіталу (який, наприклад, позбавить їх необхідних фінансових засобів). Такі кроки можна розглядати як форму критичного відношення зовнішніх інвесторів до політики країни, що виражається у відмові надати їй необхідні фонди.

У цілому ж варто визнати, що глобальні капітальні потоки є у відомому сенсі великою перевагою глобалізації, хоча і нав'язують країнам визначену дисципліну і правила гри.

Щодо питання зв'язку між глобалізацією і можливістю фінансових криз, то поточна світова фінансова криза є яскравим взірцем того, що управлінські помилки великого “гравця” на світовому ринку здатні призвести до реальних втрат не лише відповідної організації чи країни, але й інших учасників,

включаючи банківські системи цілих країн.

Отже, що ж у кінцевому рахунку глобалізація несе країнам – загрозу чи нові можливості? Очевидно, і те й інше. Однак альтернативи фактично немає. Спроби обмежити чи відтягнути на більш пізні терміни ефект глобалізації призведуть лише до зменшення вигод від неї і збільшенню витрат. Ціни на імпорту продукцію, мабуть, зростуть, що викличе зниження життєвого рівня населення, а більш високі витрати виробництва спричинять подорожчання капіталу і, отже, значний спад в галузі інновацій і нових технологій. Швидше за все країни, яким не вдасться пристосуватися до умов глобальної торгівлі, відстануть від держав, що це зроблять. Альтернативи немає й у цьому випадку, тому що нікому не хочеться виявитися серед відстаючих.

Роль і місце будь-якої країни у світовому господарстві й міжнародному поділі праці (МПП) залежить від багатьох факторів. Основні з них такі: динаміка розвитку національної економіки, ступінь її відкритості й залучення у МПП, її вміння адаптуватися до умов міжнародного господарського життя. Україна як суверенна держава поки що дуже незначною мірою впливає на МПП й інтеграційні процеси, які відбуваються у світовій економіці, залишаючись тривалий час осторонь головних світо-господарських процесів.

При існуючій розбіжності думок стосовно включення України у МПП та світогосподарські зв'язки є зрозумілим і безсумнівним те, що без оздоровлення економіки через структурну перебудову і без створення дійових законодавчих, організаційних, матеріальних і технічних підвалин гідне входження України у світове господарство неможливе.

Логіка розвитку України в кінці 1990-х років та перспективи на найближче десятиліття XXI ст. підказують їй необхідність балансування у відносинах із Заходом, де вона впритул межує з Європейським Союзом, і на Сході - з Росією й іншими країнами СНД. Державі, яка перебуває на перехідному етапі й відчуває дефіцит капітальних ресурсів, а також обмеженість міжнародних економічних зв'язків, необхідно приділяти

першочергову увагу врахуванню сучасних тенденцій міжнародного економічного розвитку.

В умовах вкрай жорсткої конкуренції між регіональними торговими блоками Європейський Союз з метою підвищення своєї конкурентоспроможності у змаганні з НАФТА й країнами АТР зацікавлений у прийомі економічно сильних та підготовлених до конкуренції країн-кандидатів.

Україні на сучасному етапі її розвитку необхідно ще багато чого зробити, щоб досягти бажаного рівня. Так, у відповідності з угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, з 1998 р. розпочато практичні дії по формуванню між ними зони вільної торгівлі.

Значною проблемою є перспективи економічних відносин з країнами СНД і особливо з Росією. Єдиний народногосподарський комплекс, що існував раніше і у якому Україна була периферією, сьогодні сприймається досить критично. Але, між тим, не слід відкидати те, що було корисним і що може бути корисним нині й у майбутньому. Мова йде про економічні зв'язки та паростки кооперації, які ще можливо зберегти й розвинути. Існує декілька моделей економічних взаємовідносин з новими державами, що виникли на теренах колишнього СРСР. Не всі інтеграційні пропозиції сьогодні відповідають потребам й інтересам України, та й можливості України зараз вкрай обмежені. Досвід підказує, що тепер у взаємовідносинах з країнами СНД неможливо будувати будь-яку однорідну систему.

Для України її майбутнє насамперед пов'язане з відтворенням державності й оформленням загальнонаціональної ідеї. Молода держава ще має виробити стійку й динамічну модель власної економіки, її політична система досить переконливо обумовлена специфікою, що впливає з географічного положення держави у межах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи.

Європейський вибір України не передбачає її однозначного тяжіння до Європи, а припускає створення системи взаємовідносин України у просторі Росія-Європа-Північна Америка-Чорномор'я-СНД. Саме ця система у

глобальному контексті передбачає набір стратегій і перспектив шляхів розвитку України у ХХІ ст.

В основу розвитку економічних зв'язків у рамках “Північ-Південь” може бути покладене зручне географічне положення України між технологічно розвиненою північчю та півднем Європи, який швидко розвивається, та прилеглим до нього Близьким Сходом і північноафриканськими країнами. У розвиткові й підтримці цих зв'язків зацікавлені як північні країни Європи, а також країни зони Чорноморського економічного співробітництва, так і практично весь регіон Середземномор'я. Чорноморсько-Балтійський стратегічний вектор набуває ще більшої актуальності у рамках пріоритетів, визначених Європейським Союзом при розвиткові транспортної інфраструктури у напрямку “Північ-Південь”, який включає у себе декілька транспортних коридорів, будівництво трубопроводів та інші інвестиційні проекти.

Унікальність географічного положення України дає їй можливість виконувати роль однієї з найважливіших ланок на осі “Схід-Захід”, або іншими словами на шляху “Європа-Тихоокеанський регіон”. На полюсах цієї стратегічної осі розміщуються два головних світових регіональних торговельних блоки. Про важливість східного напрямку у зовнішньоекономічній діяльності України говорить і те, що у державах АТР нині проживає майже половина людства, виробляється більше 55% товарної продукції світу й зосереджено приблизно 40% обсягів світової торгівлі. Це - один з найбагатших і найбільш передових регіонів у галузі розробки новітніх технологій та їх впровадження у життя, який сьогодні генерує майже половину всіх світових інвестицій.

Висновки. Таким чином, з метою входження у світовий економічний простір Україна має впровадити у практику принципи вільної торгівлі й сповідувати відкритість економіки, послідовно й неухильно проводити приватизацію

й формувати ефективну, віддану справі, скорочену до ефективного мінімуму державну адміністрацію.

Оптимальний розвиток зовнішньоекономічних зв'язків ґрунтується, передусім, на принципових змінах у структурі національної економіки України. Тому важливим стає питання реформування зовнішньоекономічного сектора України, інтеграції її господарської системи у міжнародну економіку, створення розгалуженої інфраструктури, яка б забезпечувала швидку реалізацію ринкових перетворень, перш за все у зовнішньому секторі економіки. Від трансформації зовнішнього сектора економіки України залежать подальший економічний розвиток країни, ефективність і результативність підприємницької діяльності, місце України в системі світового господарства. Якщо Україна хоче стати повноцінним суб'єктом глобальної економічної діяльності, брати участь не лише на ринках виробів чорної металургії або простих хімічних виробів, вона має створювати власні транснаціональні структури.

Важливими елементами програми ринкового господарства в Україні мають бути:

- активне усвідомлення в суспільстві необхідності наведення господарського порядку у всіх сферах життя з метою досягнення балансу суспільних та індивідуальних інтересів;
- розвиток економічної активності громадян, орієнтованих на одержання максимального прибутку в суспільно корисних сферах діяльності;
- забезпечення максимально ефективного розподілу ресурсів з усуненням впливу на цей процес вузьковідомчих або індивідуальних інтересів, що гальмують суспільний процес;
- забезпечення найсприятливіших умов для виявлення кожним громадянином його суспільно корисної активності і наступної реалізації ним своїх здібностей в умовах відкритої економіки;
- забезпечення інтеграції державних і особистих інтересів як через

економічні, так і соціальні важелі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. - К.: Логос, 1999. – 568с.
2. Срохш С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект). /Наукова монографія/ - К., Видавництво "Світ Знань", 2002 р., 528 с.
3. Ступницький О. І. Транснаціоналізація науково-технічної політики в умовах посилення міжнародної економічної взаємозалежності: Монографія. – К.: ВПЦ “Київський Університет”, 2001. – 243 с.
4. Маслов С.І. Негативні наслідки глобалізації економіки. // Економіка.Фінанси.Право. – 2000. - №8. -236 с.
5. Иноземцев В.Л. «Глобализация» национальных хозяйств и современный экономический кризис // Проблемы теории и практики управления. – 1999. - №3. – с. 18-23.

Стаття рекомендована до друку